

jami sv. Klemenca, in ktera je jako podobna Karantanskemu drugemu spomeniku. Klemenca pa je episkopu slovéniskyj, ki se je l. 885 iz Panonije umaknil v Bolgarijo. Ondi je lahko bil dobil take vzglede, in že tam ali pa na Bolgarskem po njih vravnal svojo homilijo za god kakega apostola ali mučenika. Tako si razlaguje Miklošič (Christl. Terminologie d. slav. Spr. 1875. S. 2—8; cf. Vostokov Pamjatniki 1827; Kopitar Glag. Cloz. 45—47), kteremu gre čast, da je predrage spomenike Karantanske ali Brizinske do cela porabil v svojih preučenih delih tudi Slovencem na čast.

Dr. Ivan Anton Scopoli.

V spomin stoletnice njegove smrti. Spisal Fran Kocbek.

(Dalje.)

Razen imenovanih del imamo od Scopolija še več manjših spisov, ki so bili tiskani v raznih strokovnjaških časnikih. N. pr.:

I. Abhandlungen und Beobachtungen der ökonomischen Gesellschaft in Krain. Jahrg. 1771, 2 Th., Nr. 1.

„Von den Kohlenbrennen“. — Posebni natis v Bernu 1773, 8°.

II. Crells chemische Annalen.

„Ueber den verschiedenen Gehalt des ätzenden Sublimates an Quecksilber“. 1784, 1. Stück.

„Untersuchungen einer Holzarten aus der Gattung der Fichte, des Terpentins, des Kienöls, des schwarzen oder Schiffpechs, des Harzes“. 1788, 8 Stück.

III. Crells, Beiträge zu den chemischen Annalen.

„Versuche, den verdorbenen Wein betreffend“. I. Band, 1 Stück, 1785.

„Gedanken über das Phlogiston“. Ibid., 4 Stück.

„Ueber die Bestandtheile der Gallen- und Blasensteine“. II. Band, 3. Stück.

4. Scopoli odlikovan.

Da je Scopoli po svojih izbornih delih zaslovel po vsem učenem svetu, pač ni bilo drugače pričakovati. Vsi njegovi znanstveni vrstniki slavili so ga kot velikega učenjaka. Njegove zasluge za botanično vedo bile so pa najlepše s tem ocenjene, da je njemu v čast največji botanik vseh časov, Karol pl. Linné, imenoval neko rastlino *Hyoscyamus Scopolii*. Ta rastlina je iz plemena razhudnikov in raste po kranjskih gozdih, kakor tudi drugod jako češče. Prvi jo je najdel Scopoli. Jacquin hotel jo je imenovati *Scopolia carniolica*. V „Flora carniolica“ ed II., t. I., str. 159, piše o tem Scopoli nastopno: „Pro novo genere sub Scopolae nomine proposuit cl. Jacquinius. Verum tamen merita mea in re herbaria non ea esse fateor, quae me viris illis adnumerare queat, quorum cognomina novis plantarum generibus data fuerunt. Alii sunt his honoribus longe digniores.“ („Za neko novo pleme predlagal je slavni Jacquin ime *Scopolia*. Moje zasluge za botaniko vender niso take, reči moram, da bi me stavili v vrsto istih botanikov, katerih imena dajo novim rastlinskim plemenam. Saj so še drugi, te časti mnogo vrednejši.“) Iz teh besed vidimo pač, kako je Scopoli kot pravi učenjak in plemenit človek bil skromen ter ni poznal nobenega napuha. — Ker se je pa pozneje zvedelo, da „*Scopolia*“ ne raste izključivo le v Kranjski, pokazala se je potreba, vrstno ime „*carniolica*“ prekrstiti, ker ni več pravo. Zato je imenoval J. A. Schultes óno rastlino: „*Scopolia atropoides* (tollkirschenähnliches Tollkraut, volčji češnji podobna *Scopolija*), katero ime se sedaj v obče rabi. —

A tudi drugi botaniki so Scopoliju v čast imenovali več rastlin. Takó: Hoppe — *Scopolmlariaea Scopolii* in Hladnik — *Ribes Scopolii*. — Njegovo težnjo pa, da razširi znanje o podzemskih rastlinah, ocenil je Persoon s tem, da je neki rastlinski tvor, katerega je Scopoli našel v Antonovem rudorovu idrijskih rudnikov, imenoval *Polyporus Scopolii*.

Pa tudi učena društva slavila so učenjaka. Bil je častni član petnajstih znanstvenih družeb, takó: c. kr. poljedelske družbe v Gorici, Ljubljani*) in Gradcu (1766), lužiške družbe za varstvo bučel (1767), kmetijske družbe v Berni (1769), prirodoznanske societät v Berlinu (1774), Jurijeve družbe v Padovi (1777), kmetijske družbe v Petrogradu (1780), domoznanske družbe v Milanu (1780), kraljeve družbe znanosti v Neapolju in Turinu (1781, 1783), Societäte v Toskani (1784), poljedelske družbe v Turinu, kr. kmetijske družbe v Parizu in kr. družbe znanosti v Tuluzi (Toulouse) l. 1785.

Pa tudi Pavijsko mesto in vseučilišče potrudila sta se, da ohranita Scopolijev spomin poznejšemu rodu. Mesto nadélo je ulici, ki vodi k botaničnem vrtu, ustanovljenem po Scopoliju, ime: „Via Giovanni Antonio Scopoli“. Vseučilišče pa je za svojo dvorano Scopoliju v čast preskrbelo nastopni napis:

Joanni Antonio Scopoli
Qui
Naturae mirabilia scrutatus
Montibus undecunque lustratis
Botanicam innumeris ditavit Plautis
Chimicam ferme proscriptam
Suae dignitati restituit
Tantumque in hoc Athenaeo docendo
Profecit
Ut exteris gentibus utriusque Scientiae
Doctores Italia non amplius invideret
Aloysius Brugnatelli, Syrus Borda
Franciscus Marabelli, Dominicus Nocca
Praeceptor optimo
S. A. M. P.**)

V „Muzeo civico“ v Roveredu visí na odličnem mestu oljnata slika slavnega učenjaka, katero je darovala njegova obitelj. A tudi Inomost, glavno mesto njegove domovine, obranilo mu bode spomin s tem, da postavi v novo sezidanem muzejalnem poslopiji „Museum Ferdinandeum“ njegovo doprsnico.***)

V začetku sedanjega veka, ko je vladalo živahno zanimanje za znanost, zložil je Scopoliju v čast Petruzzi krasni nemški sonet, ki je bil tiskan v „Laibacher Wochenblatt“ l. 1818., št. 32. Glasí se:

„Wer ist der Mann, der auf dem grauen Rücken
Der Alpen, die mit Stolz der Aar umschwebet,
Gleich dem, der nach vergrab'nen Schätzen strebet,
Das Felsenreich durchfliegt mit Sehnsuchtsblicken?“

*) Takrat se je imenovala: c. kr. družba kmetijstva in koristnih umetnosti.

***) Ivanu Antonu Scopoliju, | ki je čudese narave zasledil | gore povsod obhodil | botaniko z mnogimi rastlinami obogatil | kemiji, skoraj zaničevani | k poprejšnji dostojnosti pripomogel | in takó mnogo, v tem Atheniji učéč | koristil | da Italiji ni trebalo več zavidati drugih národov radi njihovih učenjakov v obeh vedah | Alojz Brugnatelli, Syrus Borda | Fran Mirabelli, Dominik Nocca | najboljšemu učitelju | bodi mu večni spomin.

****) Učenjakov portrét ima tudi prof. V. Voss v Ljubljani.

Heil dir, den hehre Weisheitsstrahlen schmücken,
Dir Scopoli, den Flora's Gluth belebet,
Um dessen Haupt der Ruhm die Blumen webet,
Die im Elysium Flora's Hände pflücken.

Du lebst — mit bunten Zauberfarben glänzet,
Von dir erhellt, so wie der Iris Schleier —
Der Kranz, womit du Krainslands Haupt gekränzet.

Du lebst — noch weht dein Geist in stiller Feier
Auf Krainslands Felsenhö'n; sie sind hienieden
Stets deines Ruhmes ew'ge Pyramiden.

Dné 8. maja l. 1888. minilo je sto let, kar je neusmiljena smrt znanosti odtrgala njenega najmarljivejšega pionira. Prav umestno je bilo torej, da se ta dan dostojno slavi. In zares, rudarsko mesto Idrija, za katero si je Scopoli pridobil velikih zaslug, praznovalo je 22. junija prerediteljstvo. Da se je svečanost prelozila ravno na 22. junij, pripisati je temu, ker se dan sv. Ahacija v Idriji užé od nekdanje svečane obhaja. Pred večimi stoletji namreč mislili so rudokop opustiti, kar so naenkrat na dan sv. Ahacija našli bogato nahajališče rude, da so zamogli delo nadaljevati do danes. Ta dan je torej velik praznik rudarskemu mestu. Zató se je spominska plošča, katero je c. kr. poljedelsko ministerstvo povodom stoletnice Scopolijeve smrti posvetilo, baš ta dan odkrila, da se te svečanosti udeležé rudarski uradniki in rudokopi. (Dalje prih.)

Ogovor učencem o slavnosti cesarjeve štiridesetletnice.

Spisal **Jakob Dimnik.**

Ljubi moji otroci!

V starodavnih časih živel je zeló bogat kralj. Kraljestvo njegovo je bilo silno veliko. Bil je še zeló mlad, ko ga je ljudstvo izvolilo za kralja. On sam pa ni bil kraljevega rodu. Bil je sin prav priprostih starišev, in ljudstvo izvolilo si ga je za kralja edino le zaradi njegove nenavadno velike nadarjenosti, pridnosti in pobožnosti. S početka bal se je zeló kraljev prestol zasesti, in dolgo časa je premišljeval, je li vreden take velike časti in slave ter, če je v resnici sposoben, tako veliko kraljestvo po volji božji vladati.

Dolgo časa se ni mogel odločiti za to visoko mesto. Ko nekega večera v svoji sobi prav goreče moli in prosi Boga za svét, stopi angelj iz nebes k njemu in mu reče: „Ne obupaj ter ne obotavlaj se še nadalje in takoj primi za kraljevo žezlo, s kojim bodeš lahko mnogo národov srečnih storil. Gospod bode tvoje delo blagoslovil, če bode le blagoslova vredno.“

To krono, katero ti tù podajam, bodeš nosil ti in nasledniki tvoji. Ta krona bode pa tudi pričala, če bodeš priljubljen pri Bogu in pri ljudstvu. Njeno zlato se sveti kakor solnčni žarki na jasnem nebu in svetila se bode toliko časa, dokler bode tisti, kdor jo bode nosil, národe svoje po volji božji vladal. Zlató krone bode pa obledilo in se izpremenilo v svinčeno barvo, če vladar njen ne bode razumel braniti resnice in pravice ter se ustavljati krivici in sili. Njeno zlato postalo bode rudeče kakor kri, če bode vladar iz slavohlepnosti želel kraljestvo svoje s krvjo svojih podložnikov razširiti.“

„Tudi biseri, ki to krono kinčajo, bodo dajali spričalo o dobrem ali slabem vladanju. Ta-le veličastni demant, ki se sveti, kakor naj bolj čist studenec in kojega žarki se izpreminjajo, kakor migljajoče zvezde na jasnem večernem nebu — ta demant bode otmel

Heil dir, den hehre Weisheitsstrahlen schmücken,
Dir Scopoli, den Flora's Gluth belebet,
Um dessen Haupt der Ruhm die Blumen webet,
Die im Elysium Flora's Hände pflücken.

Du lebst — mit bunten Zauberfarben glänzet,
Von dir erhellt, so wie der Iris Schleier —
Der Kranz, womit du Krainslands Haupt gekränzet.

Du lebst — noch weht dein Geist in stiller Feier
Auf Krainslands Felsenhö'n; sie sind hienieden
Stets deines Ruhmes ew'ge Pyramiden.

Dné 8. maja l. 1888. minilo je sto let, kar je neusmiljena smrt znanosti odtrgala njenega najmarljivejšega pionira. Prav umestno je bilo torej, da se ta dan dostojno slavi. In zares, rudarsko mesto Idrija, za katero si je Scopoli pridobil velikih zaslug, praznovalo je 22. junija prerediteljno slavnost. Da se je svečanost prelozila ravno na 22. junij, pripisati je temu, ker se dan sv. Ahacija v Idriji užé od nekdanj svečano obhaja. Pred večimi stoletji namreč mislili so rudokop opustiti, kar so naenkrat na dan sv. Ahacija našli bogato nahajališče rude, da so zamogli delo nadaljevati do danes. Ta dan je torej velik praznik rudarskemu mestu. Zató se je spominska plošča, katero je c. kr. poljedelsko ministerstvo povodom stoletnice Scopolijeve smrti posvetilo, baš ta dan odkrila, da se te svečanosti udeležé rudarski uradniki in rudokopi. (Dalje prih.)

Ogovor učencem o slavnosti cesarjeve štiridesetletnice.

Spisal **Jakob Dimnik.**

Ljubi moji otroci!

V starodavnih časih živel je zeló bogat kralj. Kraljestvo njegovo je bilo silno veliko. Bil je še zeló mlad, ko ga je ljudstvo izvolilo za kralja. On sam pa ni bil kraljevega rodu. Bil je sin prav priprostih starišev, in ljudstvo izvolilo si ga je za kralja edino le zaradi njegove nenavadno velike nadarjenosti, pridnosti in pobožnosti. S početka bal se je zeló kraljev prestol zasesti, in dolgo časa je premišljeval, je li vreden take velike časti in slave ter, če je v resnici sposoben, tako veliko kraljestvo po volji božji vladati.

Dolgo časa se ni mogel odločiti za to visoko mesto. Ko nekega večera v svoji sobi prav goreče moli in prosi Boga za svét, stopi angelj iz nebes k njemu in mu reče: „Ne obupaj ter ne obotavlaj se še nadalje in takoj primi za kraljevo žezlo, s kojim bodeš lahko mnogo národov srečnih storil. Gospod bode tvoje delo blagoslovil, če bode le blagoslova vredno.“

To krono, katero ti tù podajam, bodeš nosil ti in nasledniki tvoji. Ta krona bode pa tudi pričala, če bodeš priljubljen pri Bogu in pri ljudstvu. Njeno zlato se sveti kakor solnčni žarki na jasnem nebu in svetila se bode toliko časa, dokler bode tisti, kdor jo bode nosil, národe svoje po volji božji vladal. Zlató krone bode pa obledilo in se izpremenilo v svinčeno barvo, če vladar njen ne bode razumel braniti resnice in pravice ter se ustavljati krivici in sili. Njeno zlato postalo bode rudeče kakor kri, če bode vladar iz slavohlepnosti želel kraljestvo svoje s krvjo svojih podložnikov razširiti.“

„Tudi biseri, ki to krono kinčajo, bodo dajali spričalo o dobrem ali slabem vladanji. Ta-le veličastni demant, ki se sveti, kakor naj bolj čist studenec in kojega žarki se izpreminjajo, kakor migljajoče zvezde na jasnem večernem nebu — ta demant bode otmel

ter postal črn, če si vladar ne bode znal zvestobe in udanosti svojih národov pridobiti. — Ta-le zeleni smaragd pomeni upanje in zaupanje do vladarja; razdrobil pa se bode takoj v prah, če bode delovanje in življenje vladarjevo tako, da ljudstvo zaradi tega ne bode zaupalo v njega.“

Ko je to izpregovoril, zginil je božji poslanec in mladi kralj čutil se je krepkega in sposobnega, da vlada tako mogočno kraljestvo. Z zaupanjem v Boga prevzel je kraljevo krono in nastopil vladarstvo. Postal je zeló star in do zadnje ure njegove vladal je podložne in udane národe svoje po volji božji; to pričala je krona njegova, ker je ostala vedno tako lepa in svetla, kakor je bila tisti dan, ko je zasedel kraljevi prestol. —

Predragi otroci! Ta pripovedka, ki ste jo ravno slišali, nas to-le učí: Kdor ima kraljevo krono, dobil jo je od Boga in nosi jo vsled milosti božje. Vsak vladar prinaša lahko národom svojim blagoslov božji, ali nesrečo in pogubo. Bliščoba in biseri kraljeve krone so vladarjeve čednosti in dejanja njegova.

Z radostnim veseljem in s ponosom gledamo vsi avstrijski državljani na staroslavno krono Habsburško, koje svetli žarki se vedno dalje razprostirajo po širni Avstriji ter oznanujejo národom, kako dobri, kako usmiljeni, pravični in pobožni bili so vsi vladarji, ki so to krono nosili.

Na Dunaji v cesarjevem dvoru imajo silno veliko dragocenosti spravljanih, katere slavo Habsburške rodovine poveljučujejo, pa vse to ni tako veličastno, kakor so trije izreki — tri gasla, koja nam hrani povestnica iz ust, iz duha in iz srca Habsburžanov.

Nepozabljivi ustanovitelj naše vladajoče hiše, slavni grof Rudolf Habsburški imel je na svojem ščitu okovano roko z betom in oljkovo vejico, in spodaj bile so zapisane besede: „Utrum lubet?“ — „Katero ti drago?“ Bèt je znamenje boja in vojske, oljkova vejica pa znamenje miru. Zgodovina nam pripoveduje, kako potrebna bila je v tedanjih časih močna roka, katera si je upala ukrotiti uporneža in sovražnika ter braniti miroljubne ljudi. Rudolf je ukrotil in ugnal vse uporneže, roparske viteze i. t. d. ter mirnim ljudem dodelil varstva za življenje in imetje.

Pravico in resnico braniti ter pobijati krivico in silo, to lepo lastnost imeli so dosedaj še vsi Habsburški vladarji — od Rudolfa do sedanjega cesarja.

Pet sto let pozneje dobila je v blesku in svitu popolnoma neizpremenjeno Habsburško krono slavna cesarica Marija Terezija na glavo. Njeno gaslo je bilo: „Justitia et Clementia — pravičnost in usmiljenje.“ Kakor Rudolf Habsburški, tako poznala je tudi ona čas, v katerem je živela ter storila je za národe svoje vse, kar je vedela, da jih more pripeljati v časno in večno srečo; posebno je pa poveljučavalo delovanje njeno velika pravičnost in usmiljenje, koje je imela do národov svojih. Le, če je velika sila bila, odločila se je za vojsko; če so ji pa sovražniki mirovali, žrtvovala je vse svoje moči podložnemu ljudstvu. Ustanovila je silno veliko šol, da bi z dobrim poukom in vzgojo pripeljala národe svoje do sreče in blagostanja. Največjo pravičnost in usmiljenost je pokazala, ker je za vselej odpravila trpinčanje ljudi. Sodniki so ji sicer trdili, da bode vsled tega hudodelstvo mej ljudstvom rastlo. Dolgo se je bojevala v svojem srci, kaj bi storila, a naposled zmagal je glas njenega usmiljenega srca, ki ji je rekel: „Pravičnost in usmiljenje“ in — za vselej bilo je odpravljeno to nečloveško in neusmiljeno ravnanje z ljudmi. —

Plemeniti, dobrotni vladar, ki sedaj užé 40 let tako modro, usmiljeno in pravično vlada avstrijske národe, naš dragi in ljubljani cesar Franc Jožef I. postavil si je pri svojem nastopu za gaslo: „Viribus unitis — z združenimi močmi“ — in tudi ta rek jasno priča, kaj je dandanes potrebno za blagostanje in srečo národov avstrijskih;

zato pa tudi naš cesar žrtvuje vse svoje moči v združenje vseh dobrih moči ter nam s tem najlepši vzgled daje, da se moramo i mi ravnati po gaslu njegovem.

Kot 18letni mladenič nastopil je Franc Jožef I. vladarstvo avstrijskih dežel v 2. dan decembra 1848. l. Težka bila je staroslavna Habsburška krona za njegova mlada leta in velika bila je naloga, kojo je prevzel omenjeno leto. Ali on se ni ustrašil velikega dela, temveč izrazil se je prav pogumno: „Delajmo, dokler smo mladi“.

Marsikdo se na Dunaji še spominja na okno cesarjeve delalne sobe, skozi katero se je videla luč pozno v noč in v ranem jutru bila je soba užé zopet razsvetljena. V tej sobi deloval je naš presvetli cesar in žrtvoval vsa svoja mladostna leta za blagor in srečo svoje države. V slabih in viharnih časih prevzel je vladarstvo, a Bog je njega in njegovo vztrajno delovanje blagoslovil ter povzdignil Avstrijo mej prve države na svetu.

Rad se je odpovedal naš milostivi cesar svojim predpravicom, samo da bi bilo ljudstvo srečno in zadovoljno. V dan 20. oktobra 1860. l. je izdal tako imenovano oktobersko diplomo, katera proglašuje, da se od sih dob le s sodelovanjem državnega zbora in deželnih zborov delajo in izdajajo postave. Državne osnovne postave z 21. decembra 1867. l. preustrojile so Avstrijo v naj svobodnejšo državo. Njegova cesarska beseda je osvobodila kmeta našega, rešila ga tlake ter oprostila ga zemljiških bremen. Njegova cesarska milost je deželi naši zemljiški davek vsako leto zmanjšala za 300.000 gld. Za njegove dobrotne vlade je Kranjska dobila železne ceste, katere jo na jedni strani vežejo z osrčjem monarhije in z dvema naj važnejšima pristaniščema avstrijskima ob jadranskem morji, na drugi strani pa z nemškimi alpskimi deželami in z bogato Hrvatsko in Ogrsko. Po njegovem odločilu se je sezidala v Kameniku velika fabrika za izdelavanje smodnika in raznovrstnega streliva, a v Ljubljani velikanska tabačna fabrika, v kateri ima blizo 2000 ljudi dober zaslužek.

In v dušnem oziru, koliko napredka se imamo zahvaljevati presvetlemu vladarju Francu Jožefu I.! Šolstvo, nado národove bodočnosti, ustvarila je njegova vladarska skrb. Ljudska šola, naj važnejša podloga vsakej državi, se je prenovila z novo šolsko postavo z 1869. l. Koliko tisoč šol ustanovilo se je pod vladanjem našega skrbnega cesarja in v vseh teh šolah učí se avstrijska mladina v vseh naukih, ki peljejo do časne in večne sreče.

Kmetijstvo se vedno bolj povzdiguje in povsod, kamor koli se ozremo, vidimo, kako vse lepo napreduje.

In kolike so njegove osobne milosti in dobrote, katere naš ljudomili, blagosrčni in dobrotljivi vladar delí posameznikom, kadar jih zadene nesreča ali uima, to beremo vsaki dan po novinah. Naravno je tedaj, da našega predobrotljivega vladarja zaradi njegove pravičnosti in nedosežne ljudomilosti in dobrotljivosti časti ves omikan svet, a prisrčno ljubi vsak Avstrijan.

Naravno je tedaj, da se danes v 2. dan decembra v spomin njegovega 40letnega vladanja po vsej lepej, močnej in slavnej Avstriji razlega navdušeni pozdrav: „Slava tebi presvetli cesar Franc Jožef I!“ „Slava rodu Habsburškemu!“

Kaj hočete pa vi, ljubi otroci moji, našemu dobrotnemu vladarju v spomin njegove 40letnice darovati? Srca svoje mu darujte, to bode naj lepši dar hvaležnosti in ljubezni vaše do njega. Iz vaših nedolžnih src dviguje naj se vedno, posebno pa danes, v 2. dan decembra, goreča molitev k nebeškemu Očetu, da bi našega dobrotnega cesarja Franca Jožefa I. še mnogo, mnogo let ohranil na krmilu naše ljube Avstrije, da bi mu dal vse njegove blage namene doseči, dodelil mu dušni mir in vsem vojskam zmago ter blagoslovil njega in rod njegov na veke.